

De Generale 1822-1992

Rombout de Wit

Cottenier, J., P. de Boosere en T. Gounet, *De Generale 1822-1992*, EPO, Berchem, 1989, 347 blz., ISBN 90 6445 605 4

Cottenier et al. hebben onlangs in de 'dossier'-reeks van EPO een boek gepubliceerd over de Belgische Generale Maatschappij. Een dossier herbergt gewoonlijk alle kenmerken en aspecten die betrekking hebben op een bepaalde zaak. Dat geldt ook voor dit dossier over De Generale. Daarmee is tegelijkertijd de sterke en de zwakke kant van dit boek gekenschetst. Enerzijds geeft het boek een gedetailleerde 'levensloop' van het bedrijf doch anderzijds worden details vaak te ruim uitgemeten waardoor het boek langdradig wordt. De lezer die zich evenwel de vrijheid permitteert om sommige (delen van) hoofdstukken over te slaan, vindt in dit dossier een indrukwekkend verslag van de ontwikkeling en de positie van De Generale in de Belgische economie.

De Generale is in 1822 door koning Willem I van Oranje opgericht als 'Société Générale des Pays Bas' met als voornaamste opdracht om de nationale industrie te bevorderen. De bank wordt uitgerust met een startkapitaal van 106 miljoen franken en is daarmee van meet af aan internationaal toonaangevend. Het verdere levensverloop van het bedrijf wordt door de auteurs in de vijf volgende fasen verdeeld: 1) ontwikkelings- en groeifase 1822-1873, 2) 'koloniale' groeifase 1873-1918, 3) tussenoorlogse expansie 1918-1945, 4) na-oorlogse vervalperiode 1945-1975 en 5) Europese oriëntatie (vanaf 1975).

Levensloop

De eerste fase wordt gekenmerkt door de financiering van transportwegen, infrastructurale werken (kanalen, havens en eerste spoorwegen) en de ontwikkeling van het mijnbekken in de Borinage. Tengevolge van de economische crisis in 1830 wordt de bank in de gelegenheid gesteld om vele activa van faillierende

debiteuren over te nemen. Om tegemoet te komen aan de groeiende behoefte voor kapitaal richt de bank in 1836 enkele beleggingsfondsen op voor vermogende particulieren. Met het nieuwe kapitaal worden belangen verworven in verschillende mijnen, de machinebouw en in de constructie van locomotieven. Rond 1840 controleert de Société Générale ongeveer 40% van de koolontginning in de Borinage en beschikt zij over de twee grootste ijzergieterijen in Charleroi. Van de grote industrie in België staat 20 à 25 % onder controle van de bank. Opmerkelijk is dat De Generale in de beginfase tevens opereert als staatsbank en staatsbankier met de bevoegdheid tot het uitgeven van bankbiljetten. Met de oprichting van de Nationale Bank in 1851 komt aan deze ongewenste verwevenheid van functies een einde.

In 1873 luidt de internationale economische crisis de tweede fase van De Generale in. Als gevolg daarvan bestaat in de geïndustrialiseerde landen volgens de auteurs een overschot aan kapitaal. Dit leidt tot een export van kapitaal naar minder ontwikkelde industrielanden en kolonies. De Kongo vormt in de periode 1885-1908 in feite het persoonlijke patrimonium van de Belgische vorst Leopold II. In 1889 richt De Generale samen met de 'Banque de Paris et des Pays Bas' de 'Banque d'Outremer' op voor de financiering van activiteiten in De Kongo. Met name vanaf 1906 wordt de ontginning van de natuurlijke rijkdommen in dit Afrikaanse rijkdeel ter hand genomen. Hiermee verwerft de bank sterke belangen in twee veelbelovende basisprodukten voor de toekomst, te weten rubber (banden) en koper (telefoonlijnen).

Na de Eerste Wereldoorlog worden in de derde fase belangen opgebouwd in de spoorwegen, electrotechniek en de chemie. Hierdoor ontwikkelt de Société zich tot een gediversificeerde holding met vertakkingen in alle branches van de industrie. 1934 is voor De Generale een bijzonder jaar vanwege de doorgevoerde bankhervorming. Dit betekent voor het conglomeraat een scheiding tussen de holding en de bank. Het doel van de regeling is om te voorkomen dat één bedrijf bij een faillissement vele andere zou meeslepen. Tijdens de Tweede Wereldoorlog heeft De Generale zich volgens de auteurs via de zogenaamde 'Galopin-doctrine' schuldig gemaakt aan grootscheepse collaboratie door in opdracht van de Duitsers grondstoffen en halffabrikaten te fabriceren voor de oorlogsindustrie. Het industriële apparaat in België kwam daardoor min of meer ongeschonden de oorlog door.

Het ongeschonden en tegelijkertijd verouderde productieapparaat heeft mede geleid tot de relatieve teruggang van De Generale in de vierde, na-oorlogse periode. Andere factoren die aan dit proces hebben bijgedragen zijn het verlies van de mijnen, de dekolonisatie en de opmars der multinationale ondernemingen. Maar de meest essentiële factor ligt wellicht bij het management van De Generale zelf: het bedrijf heeft niet ingespeeld op nieuwe economische activiteiten als de electronica, de automobiel en de consumentengoederen industrie.

Na 1975 ondervindt het bedrijf in de vijfde fase van haar geschiedenis de gevolgen van de economische crisis, met name in de staalsector. Dit leidt tot een nieuwe strategie, die drie punten omvat. Allereerst wordt het management en de organisatie aangepast. Een kortere lijn en meer flexibiliteit zijn de sleutelbegrippen. Ten tweede wordt het investeringsbeleid veranderd. Sommige activiteiten waaronder beton, kunstmest en bepaalde chemische produkten worden afgestoten terwijl andere zoals de metallurgie, diensten, cement en polyurethaan speerpunten worden. Als derde punt wordt internationalisatie genoemd. Met de nieuwe strategie probeert De Generale zich in de jaren tachtig voor te bereiden op de uniforme Europese markt. Echter ook andere bedrijven en industriëlen bereiden zich daarop voor waaronder De Benedetti. Hij ziet in De Generale met sterke wortels in de financiële sector en een bakermat in het hart van de EG een goede aanvulling op zijn industriële conglomeraat. In 1987/1988 onderneemt de Italiaan een poging om een meerderheidsbelang te verwerven. Dit mislukt o.a. als gevolg van de steun die De Generale krijgt van de Franse financieringsmaatschappij Suez, die daarmee een aanzienlijke controle verwerft over het Belgische bedrijf.

De Socialistische Beweging en het Kapitaal

De bovenstaande levensgeschiedenis van De Generale is helder en duidelijk door de auteurs verwoord. In het boek wordt natuurlijk veel gedetailleerder op de levensloop ingegaan en wordt de lezer tevens een schat aan feiten en weetjes aangeboden. Daarnaast beogen de auteurs een marxistische analyse te geven van de socialistische beweging in haar opstelling tegenover het kapitaal. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen het zogenaamde industriële of dynamische kapitalisme enerzijds en het financiële kapitalisme anderzijds. In het bijzonder wordt daarbij ingegaan op de positie van De Benedetti als vertegenwoordiger van het industriële kapitalisme en 'raiders' als Goldsmith die het financiële kapitalisme zouden vertegenwoordigen. De auteurs schetsen hoe de socialistische beweging zich naar hun mening heeft laten inkapselen door vertegenwoordigers van het industriële kapitalisme en de strijd ten onrechte heeft verschoven naar het financiële kapitalisme. "In de eerste etappe werd de oorspronkelijke marxistische doctrine uitgehold en van alle revolutionaire inhoud ontdaan, zodat alléén nog de lege frazen overbleven. In de plaats van de strijd voor onteigening van het kapitaal en het vernietigen van de kapitalistische staat, kwam de geleidelijke omvorming van het systeem en de samenwerking met het kapitaal. ... In een tweede etappe (plan De Man en plan '54) komt de steun aan het dynamisch kapitalisme volledig op de voorgrond, ook al wordt dit ingekleed als een vorm van antikapitalisme. ... In de derde etappe worstelt de socialistische beweging en vooral de vakbeweging met een zware 'ideologische crisis'. ... Het alternatief

herleidt zich méér en méér tot een onverholen steun aan het 'dynamisch kapitalisme' zonder franjes." (blz. 318)

Het eindoordeel van de auteurs over de opstelling van de socialistische beweging in haar relatie met het kapitaal is ronduit negatief. "De geschiedenis van het kapitaal is een opgaande lijn in termen van concentratie van rijkdom, geld en macht; de reformistische arbeidersbeweging volgt een neerwaartse lijn door deze cruciale kwestie meer en meer uit de weg te gaan." (blz. 319) "In een wereld die wordt geleid door de wet van de winst, bestaat de kans dat de meest 'dynamische' deze wet het hardste toepast. ... De banen die hij 'creëert', gaan ergens anders verloren. Het is zodoende van het allergrootste belang dat een minderheid van vakbondsleiders zich duidelijk distantieert van deze officiële stellingname vóór een dynamisch kapitalisme." (blz. 308)

Dit boek heeft veel waarde als 'dossier' maar is beperkt in zijn economische analyse. Bovendien lopen het 'dossier' en de analyse door elkaar heen waardoor het boek moeilijk toegankelijk is. De auteurs hebben het boek chronologisch verdeeld in twee delen: het eerste deel is gewijd aan de historie tot en met 1975 terwijl deel 2 zich richt op de recentelijke voorbereidingen op de uniforme Europese markt en de teweestellingen tegen de aanvallen van De Benedetti en 'raiders'. Mijns inziens was een thematische indeling veel beter geweest. Daarbij had men eerst aandacht kunnen schenken aan de geschiedenis van De Generale en daarna de opstelling van de socialistische beweging tot het kapitaal kunnen analyseren.

Deze marxistisch geïnspireerde analyse van de opstelling van de socialistische beweging tot het kapitaal verschijnt in een tijd waarin velen zijn overtuigd van het 'ongelijk van links' en het 'gelijk van rechts'. Het is naar mijn mening evenwel niet het tijdsgewricht en de ontwikkelingen in Oost-Europa die de analyse achterhaald en onnauwkeurig maken maar de analyse door de auteurs zelf. Ik zal enkele argumenten voor dit standpunt noemen.

Ten eerste wordt er geen verantwoording afgelegd voor de keuze van een marxistische analyse. Bij de spaarzame verwijzing naar de klassieken Smith en Ricardo (economen van andere economische scholen worden in het geheel niet genoemd) schrijven de auteurs dat "naarmate de kapitalistische motor zich op gang trekt, al snel blijkt dat hij met de regelmaat van de klok gaat sputteren. Marx duidt als eerste de sociale verspilling aan, die wordt veroorzaakt door deze cyclische crisissen." (blz. 25-26) Van de vele economische en sociale verspillingen (om van natuurrampen maar te zwijgen) waarvan sprake kan zijn in een marxistisch systeem wordt gezwegen. Ik kan dan ook niet anders concluderen dan dat er sprake is van een sterk ideologisch geïnspireerde keuze.

Mijn tweede aantekening heeft betrekking op de bespreking van de koloniale periode. Volgens de auteurs is de internationale expansie en koloniale uitbuiting

uitsluitend een gevolg van het feit dat er voor de nationale (en Europese) thuismarkt een overschot is aan kapitaal en een tekort aan consumptieve vraag. Vervolgens wordt de lezer met name meegevoerd door de ethische afwijzing van de kolonialisatie. Het principiële economische vraagstuk in deze zaak, te weten of een gesloten kapitalistische economie kan voortbestaan en expanderen uitsluitend op basis van eigen grondstoffen en hulpbronnen, wordt niet nader uitgewerkt of geanalyseerd. Met andere woorden de auteurs tonen niet aan of De Generale (en de Belgische economie) hadden kunnen voortbestaan zonder investeringen in De Kongo. Ook wordt met geen woord gerept over de economische implicaties (positief en negatief) van de aanwezigheid van De Generale voor de lokale bevolking. Het economische succes van Europese staten als Zweden en Zwitserland (die nooit hebben beschikt over kolonies) en van de Aziatische landen waar ook is geïnvesteerd met Westers kapitaal spreken tenminste gedeeltelijk het door de auteurs gesuggereerde beeld van de relatie tussen De Generale en De Kongo tegen. De auteurs gaan een dergelijke vergelijkende analyse echter uit de weg.

In de derde plaats is de bespreking van het Taylorisme beperkt en suggestief. De auteurs noemen de autofabrieken van Henry Ford als voorbeelden van de toepassing van de door Taylor ontworpen 'wetenschappelijke organisatie van de produktie'. Zij noemen de arbeidsverdeling en de volledige scheiding tussen het intellectuele werk en de handenarbeid als belangrijkste kenmerken. "De produktiviteit gaat hierdoor met reuzensprongen omhoog, wat Ford in staat stelt véél hogere lonen te betalen om in de meest afstompende en mensonwaardige omstandigheden te werken." (blz. 74) In dit verband zou een verwijzing naar het werk van de marxist Braverman op zijn plaats zijn geweest. Braverman citeert Lenin die zijn bewondering over de Tayloristische organisatieprincipes uitsprekt: "the Taylor system like all capitalist progress, is a combination of the refined brutality of bourgeois exploitation and a number of the greatest scientific achievements in the field of analysing mechanical motions during work, the elimination of superfluous and awkward motions, the elaboration of correct methods of work, the introduction of the best system of accounting and control, etc. The Soviet Republic must at all costs adopt all that is valuable in the achievements of science and technology in this field. ... We must organise in Russia the study and teaching of the Taylor system and systematically try it out and adapt it to our ends." [Braverman, *Labor and Monopoly Capital*, 1974, blz. 12] Braverman komt tot de conclusie dat de Sovjet Unie het Tayloristische organisatie-model rechtstreeks overneemt met alle nadelige gevolgen voor de arbeidsomstandigheden van de arbeidersbevolking in deze marxistische staat. Cottenier et al. vinden die verwijzing kennelijk overbodig.

Zij maken het nog veel bonter als zij Hendrik de Man verwijten maken als hij in opdracht van de Belgische regering in 1918 het Taylor-systeem in de Verenigde

Staten gaat bestuderen. Dit zou, gezien het bovenstaande citaat, immers volledig in overeenstemming zijn met de mening van Gids Lenin? Cottenier et. al. komen echter tot een andere slotsom. "In 1911 vertegenwoordigt De Man nog de uiterst linkse, marxistische vleugel van de partij en schrijft hij samen met De Brouckère zijn bekende schotschrift over het bekrompen reformisme van de Belgische Werklieden Partij. De merkwaardige politieke evolutie van De Man, van uiterst links naar uiterst rechts, wordt tegenwoordig gemakshalve afgedaan als een persoonlijke, psychologische afwijking. ... Om te beginnen is er het filosofisch gevecht van De Man tegen het marxisme. Het 'ethisch socialisme' waartoe hij zich bekeert in zijn belangrijkste boek, 'De psychologie van het socialisme' (1926), zet de wereld op zijn kop. ... De schakel tussen deze filosofische basis en het latere 'Plan' vindt men in de korte maar zeer belangrijke tekst 'Overwegingen over geleide economie' (1932). ... Het boekje is een hulde aan de managers die de kapitaalbezitters aan het vervangen zijn, aan de industriëlen die het financiersjuk van zich af willen gooien. De Man eindigt met een oproep om krediet te geven aan de beweging voor een 'geleid kapitalisme'. ... Door de gezamenlijke inspanningen van Vandervelde en De Man dringt het principe van steun aan een dynamisch industrieel kapitalisme, en daarmee samenhangend het sociaal-chauvinisme en kolonialisme, snel door in alle geledingen van partij en vakbond." (blz. 99-105)

Ik kom tot de conclusie dat de analyse van Cottenier et al. (zelfs volgens elementaire principes van de marxistische leer) tekort schiet en suggestief is. In een variant van de conclusie van de auteurs ben ik dan ook van mening dat het zodoende van het allergrootste belang is dat de meerderheid van vakbondsleiders zich duidelijk distantieert van de stellingname van de auteurs van dit boek. Anderzijds bewonder ik de auteurs voor hun grote inzet en energie die noodzakelijk is geweest voor de samenstelling van het dossier. Ik beveel het dossier dan ook van harte aan bij een ieder die kennis wil nemen van de ontwikkeling en wijd vertakte belangen van een 'holding' als De Generale in België. Waakt echter voor de analyse en de economische argumentatie!